

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
курсу «Україна у світі: природа, населення. 8 клас»

Складена на основі модельної програми
«Географія. 6-9 класи»
для закладів загальної середньої освіти
(авт. Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Гільберг Т. Г., Даценко Л. М.)
«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»
(наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795)
(у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.02.2022 № 143)

Галузь: природнича.

Учитель :

ВИКОРИСТАННЯ ЗМІСТОВИХ СКЛАДНИКІВ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ
У МОДЕЛЬНІЙ НАВЧАЛЬНІЙ ПРОГРАМІ З ГЕОГРАФІЇ (8 клас)

Розділи	Змістові складники природничої освітньої галузі	Інші освітні галузі
8 клас «УКРАЇНА У СВІТІ: ПРИРОДА, НАСЕЛЕННЯ»		
ВСТУП	Географічний	Громадянська та історична
Розділ I. КАРТОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ	Географічний	Математична, інформатична, мистецька
Розділ II. ГЕОГРАФІЧНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ	Географічний, астрономічний	Громадянська та історична, математична, мовно-літературна
Розділ III. ПРИРОДА УКРАЇНИ	Географічний, фізичний, біологічний, хімічний, астрономічний	Інформатична, громадянська та історична, технологічна, мовно-літературна, мистецька

Розділ IV. НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА СВІТУ	Географічний	Громадянська та історична, математична, мовно-літературна, інформатична
Розділ V. ПРИРОДА ТА НАСЕЛЕННЯ РІДНОГО КРАЮ	Географічний, біологічний	Громадянська та історична, мовно-літературна, соціальна і здоров'язбережувальна

Вивчення географії у 6-9 класах базується на здобутках школярів / школярок, які вони отримали в процесі опанування змісту інтегрованого предмета «Я досліджую світ» у 3-4 класах початкової школи. Запропонована модельна навчальна програма має логічні зв'язки з модельними програмами адаптаційного циклу для 5-6 класів, зокрема з інтегрованими курсами «Пізнаємо природу» та «Довкілля».

Метою курсів географії в 6-9 класах є особистісний розвиток учнів / учениць на основі формування цілісного сприйняття світу в процесі засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює систему інтегрованих знань про природу та суспільство, ціннісні орієнтації в різних сферах взаємодії людини й природи, способи дослідницької діяльності, які характеризують здатність учнів / учениць розв'язувати практичні задачі.

Відповідно до визначеної мети передбачено реалізувати такі **завдання**:

- формувати у школярів / школярок дослідницькі уміння, опанувати доступні способи пізнання предметів і явищ природи та суспільного життя (практична робота, спостереження, моделювання, дослідження, проєкт, встановлення зв'язків і залежностей у природі та суспільстві, між станом довкілля та діяльністю людини, вимірювання, систематизація, класифікація, критична оцінка побаченого (почутого), вплив поведінки на здоров'я та безпеку);
- оволодіти умінням використовувати різні джерела географічної інформації – картографічні, статистичні, геоінформаційні ресурси – для пошуку, інтерпретації та демонстрації різноманітних географічних даних та формування в учнів / учениць на цій основі ключових компетентностей;
- розуміти та пояснювати основні географічні поняття, закономірності розвитку природних і суспільних процесів та явищ, взаємозв'язки між природними компонентами, населенням і господарством різних територій світу й України, усвідомлювати наслідки природокористування та зміни навколишнього середовища;
- розвивати ціннісне ставлення до природи та її пізнання, толерантність у соціальній комунікації, інші соціальні навички у взаємодії і співпраці в різних видах діяльності;
- виховувати активну громадянську позицію та патріотичне ставлення до пізнання природи свого краю і України;
- створити умови для самовираження та самореалізації учнів / учениць у різних видах діяльності, становлення екологічно грамотної та соціально адаптованої особистості;
- виховувати екологічну культуру, національну свідомість, толерантне ставлення до інших народів, повагу до природних і культурних цінностей різних регіонів і країн світу;
- формувати здатність і готовність до використання географічних знань і вмінь у повсякденному житті для соціально відповідальної поведінки в навколишньому середовищі, його збереження, адаптації до умов проживання на певній території; самостійного оцінювання рівня впливу людини на природу, безпеки довкілля як сфери життєдіяльності людини; вирішення конкретних практичних завдань;

-розвивати пізнавальний інтерес, інтелектуальні та творчі здібності учнів / учениць у процесі географічних спостережень, вирішення проблемних завдань, самостійного пошуку й здобуття нових знань із географії.

У процесі вивчення курсів географії в 6-9 класах комплексно реалізуються всі ключові компетентності базової школи. Особливу увагу приділено розвитку компетентностей у галузі природничих наук, що передбачає: формування наукового світогляду; здатність застосовувати відповідні наукові знання для пояснення природних процесів і явищ; набуття досвіду дослідження природи та формулювання узагальнень і висновків на основі отриманої інформації; розуміння змін у природі, зумовлених діяльністю людини, та їх можливих наслідків.

У процесі вивчення географії в 6-9 класах відбувається розвиток особистості учня / учениці та формування у них **ключових компетентностей і наскрізних умінь** відповідно до статті 12 Закону України «Про освіту», а саме:

1. **Вільне володіння державною мовою.**
2. **Здатність спілкуватися рідною** (у разі відмінності від державної) **та іноземними мовами** (уміння використовувати україномовні джерела (джерела рідною мовою) для здобуття інформації природничого змісту; тлумачити інформацію природничого змісту, описувати в усній чи письмовій формі та аналізувати дослідження мовою природничих наук чітко, лаконічно і зрозуміло; формулювати питання, думку, аргументувати, доводити правильність тверджень і суджень; ефективно комунікувати в групі в процесі обговорення й розв'язання проблем; інтерпретувати інформацію, подану в схемах, таблицях, діаграмах, графіках тощо; поповнювати словниковий запас науковою термінологією українською мовою (рідною мовою)).
3. **Математична компетентність** (уміння оперувати математичними поняттями й величинами під час характеристики природних об'єктів, процесів та явищ; розв'язувати проблеми природничого змісту за допомогою математичних методів; аналізувати та будувати таблиці, діаграми, графіки тощо).
4. **Компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій** (уміння здійснювати вимірювання, фіксувати результати, класифікувати об'єкти, явища природи; характеризувати об'єкти, пояснювати природні явища з використанням мови природничих наук і наукової термінології; виявляти дослідницькі проблеми, досліджувати природу самостійно чи в групі, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, презентувати результати досліджень; використовувати наукові знання, здобутки техніки й технологій для розв'язання проблем).
5. **Інноваційність** (уміння генерувати та втілювати нові ідеї в моделях, розробках, проєктах; підтримувати конструктивні ідеї інших осіб).
6. **Екологічна компетентність** (уміння визначати та аналізувати проблеми довкілля; відповідально та ощадно використовувати природні ресурси, прогнозувати екологічні наслідки результатів діяльності людини).
7. **Інформаційно-комунікаційна компетентність** (уміння знаходити, обробляти, зберігати інформацію природничого змісту, перетворювати її з одного виду на інший з використанням інформаційно-комунікаційних технологій).
8. **Навчання впродовж життя** (уміння визначати цілі навчальної діяльності, способи й засоби їх досягнення; планувати та організовувати навчально-пізнавальну діяльність під час досліджень чи розв'язання проблем).
9. **Громадянські та соціальні компетентності** (уміння поширювати важливу для суспільства інформацію природничого змісту; брати участь у розв'язанні локальних проблем довкілля і залучати до цього інших; співпрацювати в групі під час розв'язання проблем, досліджень природи, реалізації проєктів; надавати перевагу здоровому способу життя).
10. **Культурна компетентність** (уміння застосовувати досягнення природничих наук і технологій, технічних засобів для втілення творчих ідей).
11. **Підприємливість та фінансова грамотність** (уміння пояснювати значення заощадження природних ресурсів та необхідність їх збереження).

Структура курсів географії в 6-9 класах відповідає принципам наступності й послідовності у висвітленні основ географічних наук і враховує

наявні зв'язки та залежності.

Програмою для 8 класу передбачено такі розділи: «Картографічні джерела інформації», «Географічний простір України», «Природа України», «Населення України та світу», «Природа та населення свого краю».

Реалізація змісту модельної навчальної програми передбачає активне залучення учнів / учениць 6-9 класів до виконання різноманітних завдань дослідницького характеру: спостереження, моделювання, дослідження, практична робота, творчий проєкт, виявлення причинно-наслідкових зв'язків та залежностей тощо.

Згідно з положеннями чинної Типової освітньої програми для 5-9 класів учитель / учителька має право самостійно обирати й формувати автономний спосіб подання змісту з освітніх галузей Державного стандарту, добирати дидактичний інструментарій, орієнтуючись на індивідуальні пізнавальні запити й можливості учнів / учениць (рівень навченості, актуальні потреби, мотиви, стан емоційного розвитку). Особливого значення в дидактико-методичній організації навчання надається його зв'язку з життям, з практикою застосування здобутих уявлень, знань, навичок поведінки в життєвих ситуаціях. Це потребує постійного залучення учнів / учениць до обговорення життєвих ситуацій, аналізу проведених досліджень, запропонованих у групах і парах ідей, що сприятиме комунікації, прийняттю колективних рішень, розвитку критичного мислення. Освітній процес з географії в 6-9 класах організовується з урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку дітей, їхніх індивідуальних потреб.

Для **опанування** учнями / ученицями 6-9 класів навчального матеріалу з курсів географії комплексно застосовуються інноваційні засоби, форми, методи та прийоми навчання. Серед інтерактивних методів і форм перевагу слід надавати дидактичним іграм, а саме: квестам, вікторинам, рольовим сюжетним іграм, навчальним конференціям, диспутам тощо. Для проведення дослідів та моделювання об'єктів, процесів і явищ бажано використовувати елементи STEM-освіти. У процесі навчання необхідно надавати школярам / школяркам можливість презентувати перед однолітками результати власної творчої діяльності або спільної роботи в групі (презентації, есе, мініпроєкти, плакати, фото-звіти, відеоролики тощо). Під час обговорення результатів освітньої діяльності учні / учениці вільно висловлюють свої припущення, ідеї та думки, аргументують власну позицію, діляться враженнями від прочитаного / почутого / побаченого. Запропоновані практичні роботи розраховані на певну частину навчального часу і можуть проводитися поетапно протягом кількох уроків. Результати практичних робіт не потребують обов'язкового оцінювання.

За умови дистанційного навчання (у періоди карантинних обмежень) використовуються відповідні засоби відеозв'язку та освітніх інтернет-платформ і сайтів, з якими педагог та учні / учениці мають досвід роботи. Сучасні можливості більшості з них дозволяють організувати результативну пошукову й дослідницьку діяльність учнів / учениць, застосувати якісні тематично відповідні відеофрагменти про об'єкти, процеси і явища, що вивчаються, ігрові форми навчання, тестову онлайнперевірку здобутих результатів. Оцінювання результатів навчання географії учнів / учениць 6-9 класів має бути спрямоване на ключові компетентності й наскрізні вміння та вимоги до обов'язкових результатів навчання в природничій освітній галузі, визначені Державним стандартом і відображені в очікуваних результатах змісту модельної програми, які передбачають, що учень / учениця:

- *пізнає* світ природи засобами наукового дослідження;
- *опрацьовує, систематизує та представляє* інформацію природничого змісту;
- *усвідомлює* закономірності природи, роль природничих наук у житті людини;
- *відповідально поводить*ся для забезпечення сталого розвитку суспільства;
- *розвиває* власне наукове мислення,
- *набуває досвіду* розв'язання проблем природничого змісту (індивідуально та у співпраці з іншими особами).

Основними **видами оцінювання** результатів навчання учнів / учениць з курсів географії є формувальне, поточне та підсумкове (тематичне (за потреби), семестрове, річне) оцінювання.

Очікувані результати навчання ПРО 1. Проводить дослідження в природі ПРО 2. Опрацьовує та використовує інформацію ПРО 3. Усвідомлює закономірності природи	Пропоновані
<i>називає</i> об'єкти вивчення даного курсу; ПРО 3 <i>характеризує</i> методи досліджень фізичної та соціальної географії; ПРО 3 <i>розрізняє</i> істотні ознаки понять «фізична географія» та «соціальна географія»; ПРО 3 <i>порівнює</i> і <i>класифікує</i> джерела географічної інформації; ПРО 2 <i>наводить приклади</i> географічних досліджень території України в минулому й нині; ПРО 2 <i>визначає</i> особливості сучасних географічних досліджень; ПРО 3 <i>усвідомлює</i> важливість знань з географії в розв'язанні актуальних проблем розвитку України. ПРО 3	Об'єкти ви фізичної та Джерела геог Географічні минулому. Су
Розділ І. КАРТОГРА	
Тема 1. Су	
<i>пояснює</i> відмінності між різними видами карт, картографічними проєкціями; ПРО 3 <i>розпізнає</i> і <i>класифікує</i> географічні карти за різними ознаками: просторовим охопленням, масштабом, змістом і призначенням; ПРО 2 <i>характеризує</i> методи отримання географічної інформації з електронних загальногеографічних і тематичних карт; ПРО 3 <i>аналізує</i> самостійно / в групі можливості використання навчальних карт і атласів, картографічних інтернет-джерел, геопорталів для пошуку необхідної інформації; ПРО 2 <i>застосовує</i> з допомогою вчителя / вчительки сучасні геоінформаційні та навігаційні системи на практиці; ПРО 1 <i>усвідомлює</i> важливість використання сучасних навігаційних систем для власної безпеки та безпеки інших; ПРО 3 <i>критично оцінює</i> картографічні проєкції та види спотворень на географічних картах; ПРО 2 <i>розрізняє</i> способи зображення географічних об'єктів та явищ на картах. ПРО 2	Зображення Класифікація атлас України інтернет-джер та сучасні нав Картографічн географічних Способи зобр явищ на карта
Тема 2. Прийоми	
<i>називає</i> ознаки та елементи топографічної карти; ПРО 3	Топографічні великомасшта використання

Очікувані результати навчання ПРО 1. Проводить дослідження в природі ПРО 2. Опрацьовує та використовує інформацію ПРО 3. Усвідомлює закономірності природи	Пропоновані
<i>пояснює особливості визначення географічних і плоских прямокутних координат точок за топографічною картою; ПРО 3</i> <i>розрізняє кути орієнтування, азимут географічний (істинний), азимут магнітний, дирекційний кут; ПРО 1</i> <i>визначає об'єкти, напрямки, відстані, географічні координати за топографічною картою; ПРО 1</i> <i>розробляє самостійно / в групі порядок дій для визначення географічних і плоских прямокутних координат висот точок за топографічною картою; ПРО 1</i> <i>взаємодіє з однокласниками / однокласницями для розв'язання групових завдань з навчальної проблеми відповідно до своєї ролі; ПРО 1</i> <i>застосовує отримані знання в орієнтуванні на місцевості за допомогою топографічної карти, плану, схеми; ПРО 3</i> <i>оцінює значення топографічних карт у побуті та господарській діяльності. ПРО 3</i>	Масштаби, топографічні Системи координат плоских прямокутних топографічних Координат Кути орієнтування (істинний), азимут румб. Визначення висот абсолютної та картою.
Розділ II. ГЕОГРАФІЯ	
Тема 1. Україна	
<i>називає істотні ознаки географічного простору, політичної карти, складники державної території; ПРО 3</i> <i>характеризує географічне положення України; розрізняє фізико-, економіко-, політико-географічне положення держави; ПРО 3</i> <i>знаходить і показує на карті суходільні й морські кордони, крайні точки України, країни-сусіди України; географічні центри України; географічний центр Європи в Україні; елементи берегової лінії; ПРО 2</i> <i>визначає самостійно / в групі протяжність території України в градусах і кілометрах за допомогою карти; ПРО 1</i> <i>обґрунтовує вплив географічного положення України в Європі та світі на економічні та політичні процеси в державі; ПРО 3</i> <i>оцінює політико-географічне положення держав та географічне положення України; ПРО 3</i> <i>усвідомлює вплив географічного положення країни на її соціально-економічний розвиток. ПРО 3</i>	Поняття про територію, її складові частини. Державний кордон. Географічне положення України. Фізико-географічне положення України. Політико-географічне положення України. Центри України. Державна територія України.

Очікувані результати навчання ПРО 1. Проводить дослідження в природі ПРО 2. Опрацьовує та використовує інформацію ПРО 3. Усвідомлює закономірності природи	Пропоновані
Тема 2. Адміністративна територія	
<i>називає</i> адміністративно-територіальні одиниці України; ПРО 3 <i>пояснює</i> особливості сучасного адміністративно-територіального устрою України; ПРО 3 <i>досліджує</i> самостійно / в групі зміни територіальних кордонів України у XX ст.; ПРО 2 <i>знаходить, збирає, зберігає, аналізує, узагальнює і представляє</i> дані про зміни кордонів України протягом XX ст. за різними джерелами інформації; ПРО 2 <i>прогнозує</i> економічні та соціальні наслідки змін адміністративно-територіального устрою України; ПРО 1 <i>показує на карті</i> одиниці адміністративно-територіального устрою України; зміни кордонів України протягом XX ст.; ПРО 2 <i>оцінює</i> значення знань про адміністративно-територіальний устрій держави; ПРО 3 <i>визначає</i> місце свого населеного пункту в контексті сучасних територіальних змін; ПРО 3 <i>усвідомлює</i> значення кордонів для безпеки держави. ПРО 3	Форми держави федеративний Адміністративний та його реформи Історичні землі кордонів України
Тема 3. Час	
<i>називає і пояснює</i> різні види часу, що існують в міжнародній системі його відліку; ПРО 3 <i>характеризує</i> особливості регулювання системи відліку часу в країнах світу; ПРО 3 <i>аналізує</i> самостійно / в групі карту годинних поясів Землі; ПРО 2 <i>показує на карті</i> лінію зміни дат; ПРО 2 <i>розв'язує</i> задачі на визначення місцевого та поясного часу в Україні та країнах світу; ПРО 1 <i>визначає</i> вплив літнього часу на господарську діяльність та здоров'я людини; ПРО 3 <i>усвідомлює</i> значення знань про систему відліку часу; ПРО 3 <i>критично оцінює</i> вплив зміни годинних поясів на здоров'я людини. ПРО 3	Зміна часу на система відліку Всесвітній час регулювання світу. Міжнародний

Очікувані результати навчання ПРО 1. Проводить дослідження в природі ПРО 2. Опрацьовує та використовує інформацію ПРО 3. Усвідомлює закономірності природи	Пропоновані
Розділ	
Тема 1. Рельєф, тектоніка	
називає форми земної поверхні; ПРО 3 має уявлення про геологічну історію Землі, геологічне літочислення, геологічні ери та періоди; ПРО 3 досліджує самостійно / в групі тектонічні структури та геологічну будову території України за допомогою тематичних карт; ПРО 2 використовує здобуті знання і набутий досвід для розв'язання навчальних проблем; ПРО 1 взаємодіє з однокласниками / однокласницями для розв'язання групових завдань з навчальної проблеми відповідно до своєї ролі; ПРО 1 усвідомлює небезпеку негативних процесів, пов'язаних з рельєфом, тектонічною і геологічною будовою (зсуви, землетруси, карст, обвали) для життя та здоров'я людини; ПРО 3 знаходить на фізичній карті України – низовини (Придніпровська, Причорноморська, Закарпатська, Поліська), височини (Придніпровська, Подільська, Донецька, Приазовська, Хотинська; гори (Українські Карпати (г. Говерла), Кримські (г. Роман-Кош); найбільші тектонічні структури, басейни (родовища) корисних копалин: кам'яного та бурого вугілля, нафтогазоносні райони, залізорудної, марганцевої, титанових руд, кам'яної солі, графіту; ПРО 2 аналізує поширення різних за віком гірських порід за геологічною картою; ПРО 2 виявляє вплив неотектонічних рухів на формування рельєфу; ПРО 3 класифікує корисні копалини за їх використанням та закономірностями поширення; ПРО 2 встановлює самостійно /в групі взаємозв'язки між рельєфом, тектонічними структурами, корисними копалинами, геологічною будовою території України; ПРО 3 обґрунтовує необхідність раціонального використання мінеральних ресурсів; ПРО 3	Форми земної поверхні (височини), геологічна літочислення. Тектонічні структури України. Зв'язок між тектонічними структурами. Геологічна карта. Неотектонічні процеси. Розвиток флори та фауни в геологічних похідженнях. Мінеральні ресурси України за використанням. Паливні, рудні ресурси. Проблеми їх використання.

Очікувані результати навчання ПРО 1. Проводить дослідження в природі ПРО 2. Опрацьовує та використовує інформацію ПРО 3. Усвідомлює закономірності природи	Пропоновані
усвідомлює необхідність утилізації та переробки відходів для збереження мінеральних ресурсів; ПРО 3 оцінює вплив людини на рельєф, наслідки видобування корисних копалин та необхідність охорони надр. ПРО 3	
Тема 2. Клімат	
називає і пояснює основні кліматотвірні чинники, кліматичні показники, типи клімату; ПРО 3 характеризує особливості розподілу сонячної енергії, напрямки руху атмосферних фронтів, циклонів та антициклонів, річний розподіл кліматичних показників у межах України; ПРО 3 визначає за кліматичною картою особливості розподілу температури, повітря та опадів; ПРО 2 порівнює самостійно / в групі особливості зволоження в різних частинах України, кліматичні умови своєї місцевості з іншими регіонами та їх вплив на сільське господарство за допомогою кліматичних карт; ПРО 2 розрізняє небезпечні погодні явища та їх наслідки; ПРО 3 аналізує погодні особливості різних регіонів України з використанням інтернет-ресурсів; ПРО 2 усвідомлює значення прогнозу погоди для життєдіяльності людей; ПРО 3 розуміє наслідки впливу погодних умов на самопочуття та здоров'я людини; ПРО 3 виявляє пізнавальний інтерес щодо можливості використання кліматичних ресурсів у побуті та різних сферах господарської діяльності в Україні; ПРО 3 критично оцінює наслідки забруднення атмосферного повітря для природи Землі. ПРО 3	Загальні риси клімату, чинники, що впливають на клімат, радіація, її вплив на клімат. Повітряні маси, типи клімату України. Атмосферні фронти, цикли. Кліматичні показники. Сезонний хід кліматичних показників. Регіональні відмінності клімату. Вплив погодних умов на господарську діяльність. Погодні явища. Метеорологічні інструменти. Прогноз погоди.

Очікувані результати навчання ПРО 1. Проводить дослідження в природі ПРО 2. Опрацьовує та використовує інформацію ПРО 3. Усвідомлює закономірності природи	Пропоновані
<i>називає складники вод суходолу в межах України; ПРО 3</i> <i>пояснює особливості живлення і водного режиму річок та озер; ПРО 3</i> <i>знаходить на фізичній карті України найбільші річкові системи, озера, лимани, водосховища, канали; ПРО 2</i> <i>визначає падіння річки та похил річища; ПРО 1</i> <i>характеризує водні об'єкти України, шляхи раціонального використання водних ресурсів; ПРО 3</i> <i>порівнює самостійно / в групі гідрографічні особливості водних об'єктів; ПРО 2</i> <i>аналізує можливості використання водних ресурсів; ПРО 3</i> <i>усвідомлює необхідність раціонального використання води в побуті, заощадження витрат води в сім'ї; ПРО 3</i> <i>висловлює судження про вплив стану якості водних ресурсів на здоров'я людини під час обговорення в групі; ПРО 3</i> <i>складає самостійно / в групі перелік заходів щодо охорони водних ресурсів України; ПРО 1</i> <i>оцінює наявні водні ресурси своєї місцевості та їхній екологічний стан ПРО 3</i>	Тема 3. Вод Води суходолу геологічна р Кількісні по річища, витра Живлення та Основні Використання Лимани. Оз улогвин. Болота, їхні охорона бо артезіанські б Водні ресурс використання канали, водос

Очікувані результати навчання ПРО 1. Проводить дослідження в природі ПРО 2. Опрацьовує та використовує інформацію ПРО 3. Усвідомлює закономірності природи	Пропоновані
Тема 4. Ґрунти, <i>називає основні чинники ґрунтоутворення та типи ґрунтів; ПРО 3</i> <i>пояснює умови ґрунтоутворення, особливості поширення ґрунтів; ПРО 3</i> <i>аналізує ґрунтові ресурси України на основі опрацювання інформації з різних джерел; ПРО 2</i> <i>презентує самостійно здобуту інформацію про особливості різних типів ґрунтів України у формі таблиці; ПРО 2</i> <i>виявляє самостійно / в групі закономірності поширення ґрунтів на рівнинній частині України та в горах на основі аналізу карти ґрунтів України; ПРО 3</i> <i>визначає вплив родючості ґрунтів на сільськогосподарську діяльність; ПРО 3</i> <i>усвідомлює необхідність раціонального використання і охорони ґрунтів; ПРО 3</i> <i>складає та обґрунтовує перелік заходів з підвищення родючості та охорони ґрунтів своєї місцевості; ПРО 1</i> <i>називає видовий склад рослинності та тваринного світу; ПРО 3</i> <i>наводить приклади рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, ендемічних і зникаючих видів рослин, акліматизації та реакліматизації тварин. ПРО 2</i> <i>характеризує основні типи рослинного покриву, фауністичний склад лісів, луків, степів, боліт, водойм; ПРО 3</i> <i>виявляє пізнавальний інтерес до рослин і тварин, що занесені до Червоної книги України; ПРО 3</i> <i>аналізує самостійно / в групі карти рослинності та тваринного світу України для виявлення закономірностей поширення основних типів рослинності й видів тварин; ПРО 2</i> <i>спостерігає за змінами рослинності й тваринного світу своєї місцевості; ПРО 1</i>	

Чинники ґрунтоутворення
Закономірності поширення ґрунтів
Основні зони ґрунтоутворення
Азональні типи ґрунтів
ґрунтові ресурси та заходи їх раціонального використання
Різноманітність ґрунтів України
Закономірності розподілу ґрунтів по території України
Чорнозем'я
Рослинні ресурси ґрунтів
Різноманітність рослинності України
Закономірності розподілу рослинності по території України
Вплив ґрунтів на тваринні ресурси
Відтворення й охорона ґрунтів

Очікувані результати навчання ПРО 1. Проводить дослідження в природі ПРО 2. Опрацьовує та використовує інформацію ПРО 3. Усвідомлює закономірності природи	Пропоновані
<i>критично оцінює</i> стан рослинних і тваринних ресурсів, їхню роль у господарській діяльності людини; ПРО 3 <i>обґрунтовує</i> необхідність збереження та відновлення рослинності й тваринного світу в Україні; ПРО 3 <i>усвідомлює</i> наслідки впливу людської діяльності на рослинність і тваринний світ України та своєї місцевості. ПРО 3	
Тема 5. Природн	
<i>називає</i> чинники формування природних ландшафтів, природні країни, природні зони; ПРО 3 <i>пояснює</i> на конкретних прикладах особливості взаємодії компонентів природи в ландшафті; ПРО 3 <i>знаходить</i> на фізичній карті України: природні зони, гірські країни, Чорне море, Азовське море; острови Зміїний, Джарилгач, півострови Кримський, Керченський, косу Арабатська Стрілка, Керченську протоку; ПРО 2 <i>характеризує</i> рівнинні лісові, лісостепові, степові та гірські ландшафти, природні комплекси морів; ПРО 3 <i>аналізує</i> карту ландшафтів, співвідношення природних та антропогенних ландшафтів у своїй місцевості; ПРО 23 <i>прогнозує</i> наслідки впливу господарської діяльності людини на природні особливості ландшафтів; ПРО 3 <i>висловлює</i> судження про природно-ресурсний потенціал природних комплексів; ПРО 3 <i>розрізняє</i> складники природно-ресурсного потенціалу України, види забруднень довкілля; ПРО 3 <i>розробляє</i> самостійно / в групі відповідні проекти щодо моніторингу навколишнього середовища з використанням цифрових технологій і пристроїв; ПРО 1 <i>ідентифікує</i> об'єкти природно-заповідного фонду України; ПРО 3 <i>знаходить</i> на географічних картах України біосферні заповідники, природні заповідники, національні природні парки; ПРО 2 <i>характеризує</i> сучасну екологічну ситуацію в Україні; ПРО 3 <i>готує</i> повідомлення про найвідоміші об'єкти природно-заповідного фонду України; ПРО 1 <i>презентує</i> самостійно здобуту інформацію про природоохоронні території України з використанням цифрових технологій; ПРО 2	Природний просторово-ц природних ко ландшафти. природні кра та Азовського м Природокори Використання України. Еко забруднень екологічної життєдіяльніс навколишньо Концепція ста Природокори сталого розви України. Наці

**Календарно-тематичне планування з географії для 8 класу
70 годин (2 години на тиждень)**

*Складене на основі модельної програми «Географія. 6-9 класи»
для закладів загальної середньої освіти (авт. Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Гільберг Т. Г., Даценко Л. М.)*

*Підручник: Географія: підручник для 8-го класу закладів загальної середньої освіти / С.Г.Кобернік, Р.Р.Коваленко. – Кам'янець-Подільський :
Видавництво Абетка, 2025. – 272 с.*

практичних робіт - 17

Комплексні підсумкові роботи - 6

№	Дата	Зміст навчального матеріалу	Види навчальної діяльності	Очікувані результати	Д/з
ВСТУП 2 год					
1		Об'єкти вивчення та методи досліджень фізичної та соціальної географії України. Джерела географічної інформації. Гр. 2-3	Дослідження Складання схеми «Джерела географічної інформації» з наведенням прикладів. Гр. 2	називає об'єкти вивчення даного курсу; ПРО 3 характеризує методи досліджень фізичної та соціальної географії; ПРО 3 розрізняє істотні ознаки понять «фізична географія» та «соціальна географія»; ПРО 3 порівнює і класифікує джерела географічної інформації; ПРО 2 наводить приклади географічних досліджень території України в минулому й нині; ПРО 2	
2		Географічні відомості про територію України в минулому. Сучасні географічні дослідження. Гр. 2	Дослідження - Складання таблиці «Географічні дослідження території України в різні часи». Гр. 2	наводить приклади географічних досліджень території України в минулому й нині; ПРО 2 визначає особливості сучасних географічних досліджень; ПРО 3 усвідомлює важливість знань з географії в розв'язанні актуальних проблем розвитку України. ПРО 3	
Розділ І. КАРТОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ 9 год					
Тема 1. Сучасні картографічні твори 3 год					

3		Зображення України в картографічних творах. Класифікація географічних карт. Національний атлас України. Електронні карти. Картографічні інтернет-джерела. Геопортали. Геоінформаційні та сучасні навігаційні системи. Гр. 2	Дослідження: - Розпізнавання та класифікація географічних карт за різними ознаками. Гр. 3 - Використання сучасних навігаційних систем для власної безпеки та безпеки інших. Гр. 1	пояснює відмінності між різними видами карт; ПРО 3 розпізнає і класифікує географічні карти за різними ознаками: просторовим охопленням, масштабом, змістом і призначенням; ПРО 2 характеризує методи отримання географічної інформації з електронних загальногеографічних і тематичних карт; ПРО 3 аналізує самостійно / в групі можливості використання навчальних карт і атласів, картографічних інтернет-джерел, геопорталів для пошуку необхідної інформації; ПРО 2 застосовує з допомогою вчителя / вчительки сучасні геоінформаційні та навігаційні системи на практиці; ПРО 1 усвідомлює важливість використання сучасних навігаційних систем для власної безпеки та безпеки інших; ПРО 3	
4		Картографічні проєкції та види спотворень на географічних картах. Гр. 2	Дослідження: - Складання таблиці порівняльної характеристики картографічних проєкцій та різних видів спотворень на географічних картах. Гр. 2 Практичні роботи 1 Визначення проєкцій географічних карт за виглядом картографічної сітки. Гр. 1	пояснює відмінності між різними картографічними проєкціями; ПРО 3 критично оцінює картографічні проєкції та види спотворень на географічних картах; ПРО 3	

5		Способи зображення географічних об'єктів та явищ на картах. Гр. 2	Практичні роботи 2 Визначення способів зображення об'єктів на картах природи та населення. Гр. 1/2 Навчальний проєкт Складання опису місцевості (об'єктів, явищ, процесів) за географічними картами (електронними, загальногеографічними, тематичними). Гр. 1	пояснює відмінності між різними видами карт; ПРО 3 розрізняє способи зображення географічних об'єктів та явищ на картах. ПРО 2	
Тема 2. Прийоми роботи з топографічною картою 5 год					
6		Топографічні карти як різновид великомасштабних карт, їхні ознаки та використання в практичній діяльності. Гр. 1		називає ознаки та елементи топографічної карти; взаємодіє з однокласниками / однокласницями для розв'язання групових завдань з навчальної проблеми відповідно до своєї ролі; застосовує отримані знання в орієнтуванні на місцевості за допомогою топографічної карти, плану, схеми; оцінює значення топографічних карт у побуті та господарській діяльності.	
7		Масштаби, розграфлення та номенклатура топографічних карт. Гр. 2		оцінює значення топографічних карт у побуті та господарській діяльності. взаємодіє з однокласниками / однокласницями для розв'язання групових завдань з навчальної проблеми відповідно до своєї ролі;	
8		Системи координат. Визначення географічних і плоских прямокутних координат точок за топографічною картою. Гр. 1	Практичні роботи 3 Визначення географічних і плоских прямокутних координат, висот точок за топографічною картою. Гр. 1	пояснює особливості визначення географічних і плоских прямокутних координат точок за топографічною картою; визначає об'єкти, напрямки,	

				відстані, географічні координати за топографічною картою; <i>розробляє</i> самостійно / в групі порядок дій для визначення географічних і плоских прямокутних координат висот точок за топографічною картою;	
9		Кути орієнтування. Азимут географічний (істинний), азимут магнітний, дирекційний кут, румб. Гр. 2	Дослідження Визначення азимутів: за компасом на місцевості та транспортиром на топографічній карті. Гр. 1	<i>розрізняє</i> кути орієнтування, азимут географічний (істинний), азимут магнітний, дирекційний кут; <i>визначає</i> об'єкти, напрямки, відстані, географічні координати за топографічною картою;	
10		Визначення відстаней, площ, напрямків, абсолютної та відносної висот за топографічною картою. Гр. 2	Практичні роботи 4 Визначення напрямків, відстаней, площ за топографічною картою. Гр. 1 Дослідження - Опис маршруту руху за топографічною картою за допомогою умовних знаків. Гр. 1	<i>застосовує</i> отримані знання в орієнтуванні на місцевості за допомогою топографічної карти, плану, схеми; <i>взаємодіє</i> з однокласниками / однокласницями для розв'язання групових завдань з навчальної проблеми відповідно до своєї ролі;	
11		Комплексна підсумкова робота з теми «Вступ. Картографічні джерела інформації» Гр. 1,2,3			
Розділ II. ГЕОГРАФІЧНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ 9 год					
Тема 1. Україна на політичній карті світу 3 год					
12		Поняття про географічний простір. Політична карта, її елементи. Державна територія. Державний кордон. Державний лад. Гр. 3		<i>називає</i> істотні ознаки географічного простору, політичної карти, складники державної території; <i>усвідомлює</i> вплив географічного положення країни на її соціально-економічний розвиток.	
13		Географічне положення України: фізико-географічне,	Дослідження Складання таблиці країн, з	<i>характеризує</i> географічне положення України;	

		економіко-географічне, політико-географічне. Крайні точки, географічні центри України та Європи. Берегова лінія. Гр. 3	якими Україна має спільні суходільні та морські кордони. Гр. 2 - Порівняння морських і суходільних кордонів України за протяжністю та значенням для розвитку зовнішніх економічних зв'язків з іншими країнами. Гр. 1 - Характеристика за фізичною картою фізико- географічного положення України. Гр. 1 - Оцінка економіко-географічного та політико-географічного положення України. Гр. 3 Практичні роботи 5 Позначення на контурній карті державного кордону України, сусідніх держав, крайніх точок, географічних центрів України та Європи. Гр. 2 Визначення географічних координат крайніх точок та географічних центрів України та Європи, протяжності території України в градусах і кілометрах. Гр. 1	<i>розрізняє</i> фізико-, економіко-, політико-географічне положення держави; <i>знаходить і показує</i> на карті суходільні й морські кордони, крайні точки України, країни-сусіди України; географічні центри України; географічний центр Європи в Україні; елементи берегової лінії; <i>визначає</i> самостійно / в групі протяжність території України в градусах і кілометрах за допомогою карти; <i>обґрунтовує</i> вплив географічного положення України в Європі та світі на економічні та політичні процеси в державі <i>оцінює</i> політико-географічне положення держав та географічне положення України; <i>усвідомлює</i> вплив географічного положення країни на її соціально-економічний розвиток.	
14		Державна територія України. Державний лад в Україні. Гр. 3	Навчальний проєкт Гельсінські угоди – програма дій для будівництва єдиної, мирної, демократичної Європи. Гр. 2	<i>обґрунтовує</i> вплив географічного положення України в Європі та світі на економічні та політичні процеси в державі	

				оцінює політико-географічне положення держав та географічне положення України; усвідомлює вплив географічного положення країни на її соціально-економічний розвиток.	
Тема 2. Адміністративно-територіальний устрій України 3 год					
15		Форми державного устрою країн: унітарний, федеративний. Гр. 3		оцінює значення знань про адміністративно-територіальний устрій держави; усвідомлює значення кордонів для безпеки держави.	
16		Адміністративно-територіальний устрій України та його реформування. Гр. 3	Дослідження Складання ментальної карти «Адміністративно-територіальний устрій України». Гр. 1 Проект Проблеми й шляхи вдосконалення адміністративно-територіального устрою України. Гр. 3	<i>називає</i> адміністративно-територіальні одиниці України; <i>пояснює</i> особливості сучасного адміністративно-територіального устрою України; <i>прогнозує</i> економічні та соціальні наслідки змін адміністративно-територіального устрою України; <i>показує на карті</i> одиниці адміністративно-територіального устрою України; зміни кордонів України протягом XX ст.; <i>визначає</i> місце свого населеного пункту в контексті сучасних територіальних змін;	
17		Історичні землі України. Територіальні зміни кордонів України протягом XX ст. Гр. 2	Дослідження - Складання таблиці за різними джерелами інформації «Територіальні зміни кордонів України протягом XX ст.». Гр. 2 - Чому політичні кордони України не збігаються з її етнічними територіями. Гр. 2	<i>досліджує</i> самостійно / в групі зміни територіальних кордонів України у XX ст.; <i>знаходить, збирає, зберігає, аналізує, узагальнює і представляє</i> дані про зміни кордонів України протягом XX ст. за різними джерелами інформації; <i>показує на карті</i> одиниці адміністративно-територіального	

				устрою України; зміни кордонів України протягом XX ст.; <i>усвідомлює</i> значення кордонів для безпеки держави.	
Тема 3. Україна на карті часових поясів 2 год					
18		Зміна часу на Землі. Місцевий час. Міжнародна система відліку часу. Часові пояси. Поясний час. Всесвітній час (UT). Літній час. Особливості регулювання системи відліку часу в країнах світу. Міжнародна лінія зміни дат. Час в Україні. Гр. 3	Спостереження Спостереження за тривалістю світлового дня протягом року в своїй місцевості; зміною поясного часу під час мандрівок за кордон. Гр. 1 Дослідження - Положення України та інших країн світу на карті часових поясів. Гр. 1 - Визначення поясного часу для столиць різних країн світу за картою часових поясів. Гр. 1 - Роль поясного та літнього часу в господарській діяльності та житті людей. Гр. 3 Дослідження - Планування маршруту мандрівки країнами світу з визначенням різниці в часі в них порівняно з київським. Гр. 1	<i>називає і пояснює</i> різні види часу, що існують в міжнародній системі його відліку; <i>характеризує</i> особливості регулювання системи відліку часу в країнах світу; <i>аналізує</i> самостійно / в групі карту годинних поясів Землі; <i>показує на карті</i> лінію зміни дат; <i>визначає</i> вплив літнього часу на господарську діяльність та здоров'я людини; <i>усвідомлює</i> значення знань про систему відліку часу; <i>критично оцінює</i> вплив зміни годинних поясів на здоров'я людини.	
19		Урок - практикум	Практична робота 6 Розв'язування задач на визначення місцевого та поясного часу. Гр. 3	<i>розв'язує</i> задачі на визначення місцевого та поясного часу в Україні та країнах світу;	

20		Комплексна підсумкова робота з теми «Географічний простір України»			
Розділ III. ПРИРОДА УКРАЇНИ					
Тема 1. Рельєф, тектонічні структури та мінеральні ресурси 8 год					
21		Форми земної поверхні. Загальний план будови поверхні України: рівнини (низовини, височини), гори. Фізична карта України. Гр. 3	Спостереження Спостереження за характером рельєфу своєї місцевості, його змінами під впливом природних та антропогенних процесів. Гр. 1	<i>називає</i> форми земної поверхні; <i>знаходить</i> на фізичній карті України – низовини (Придніпровська, Причорноморська, Закарпатська, Поліська), височини (Придніпровська, Подільська, Донецька, Приазовська, Хотинська; гори (Українські Карпати (г. Говерла), Кримські (г. Роман-Кош); <i>використовує</i> здобуті знання і набутий досвід для розв'язання навчальних проблем;	
22		Геологічна історія Землі. Геологічне літочислення. Геологічні ери та періоди. Гр. 3	Дослідження • Основні етапи формування земної кори на території України (за тектонічною картою та геохронологічною таблицею). Гр.1	<i>має уявлення</i> про геологічну історію Землі, геологічне літочислення, геологічні ери та періоди; <i>використовує</i> здобуті знання і набутий досвід для розв'язання навчальних проблем;	
23		Тектонічні структури, їхні види та будова. Тектонічна карта та тектонічні структури України. Зв'язок рельєфу з тектонічними структурами. Гр. 3	Дослідження • Основні етапи формування земної кори на території України (за тектонічною картою та геохронологічною таблицею). • Моделювання будови земної кори та опис особливостей формування тектонічних структур і розвитку основних форм рельєфу суходолу. • Гр. 1 • Визначення способів	<i>знаходить</i> найбільші тектонічні структури <i>досліджує</i> самостійно / в групі тектонічні структури та геологічну будову території України за допомогою тематичних карт; <i>використовує</i> здобуті знання і набутий досвід для розв'язання навчальних проблем; <i>взаємодіє</i> з однокласниками / однокласницями для розв'язання групових завдань з навчальної проблеми відповідно до своєї ролі;	

			зображення тектонічних структур за тектонічною картою України; нанесення основних тектонічних структур на контурну карту. Гр. 2 Складання правил поведінки під час землетрусу. Гр. 2		
24		Геологічна карта та геологічні будова України. Неотектонічні рухи. Гр. 3		<i>досліджує</i> самостійно / в групі тектонічні структури та геологічну будову території України за допомогою тематичних карт; <i>використовує</i> здобуті знання і набутий досвід для розв'язання навчальних проблем; <i>взаємодіє</i> з однокласниками / однокласницями для розв'язання групових завдань з навчальної проблеми відповідно до своєї ролі; <i>аналізує</i> поширення різних за віком гірських порід за геологічною картою; <i>виявляє</i> вплив неотектонічних рухів на формування рельєфу;	
25		Розвиток форм рельєфу під впливом геологічних процесів. Типи рельєфу за походженням. Зміна рельєфу людиною. Гр. 3	Дослідження - Господарська оцінка забезпеченості України мінеральними ресурсами. Гр. 3 - Основні басейни (родовища) корисних копалин в Україні. Обґрунтування (в групі) механізмів утворення небезпечних стихійних явищ, пов'язаних із рельєфом та тектонічною будовою (зсувів, землетрусів, карсту,	<i>використовує</i> здобуті знання і набутий досвід для розв'язання навчальних проблем; <i>взаємодіє</i> з однокласниками / однокласницями для розв'язання групових завдань з навчальної проблеми відповідно до своєї ролі; <i>усвідомлює</i> небезпеку негативних процесів, пов'язаних з рельєфом, тектонічною і геологічною будовою (зсуви, землетруси, карст, обвали) для життя та здоров'я людини;	

			обвалів) та їхнього впливу на життя людей. Гр. 3	оцінює вплив людини на рельєф, наслідки видобування корисних копалин та необхідність охорони надр.	
26		Мінеральні ресурси України, їхня класифікація за використанням та закономірності поширення. Паливні, рудні та нерудні корисні копалини. Проблеми їх раціонального використання. Гр. 3	Навчальні проєкти - Значення мінеральних ресурсів для різних видів економічної діяльності людини. Гр. 2 - Переваги й недоліки різних способів видобутку корисних копалин. Гр. 3 - Необхідність утилізації та переробки відходів при використанні мінеральної сировини. Гр. 2	знаходить басейни (родовища) корисних копалин: кам'яного та бурого вугілля, нафтогазоносні райони, залізорудної, марганцевої, титанових руд, кам'яної солі, графіту; використовує здобуті знання і набутий досвід для розв'язання навчальних проблем; взаємодіє з однокласниками / однокласницями для розв'язання групових завдань з навчальної проблеми відповідно до своєї ролі; класифікує корисні копалини за їх використанням та закономірностями поширення; обґрунтовує необхідність раціонального використання мінеральних ресурсів; усвідомлює необхідність утилізації та переробки відходів для збереження мінеральних ресурсів; оцінює вплив людини на рельєф, наслідки видобування корисних копалин та необхідність охорони надр.	
27		Урок-практикум	Практична робота 7 Установлення зв'язків між тектонічними структурами, рельєфом та мінеральними ресурсами України на основі аналізу тектонічної та фізичної карт. Гр. 3	використовує здобуті знання і набутий досвід для розв'язання навчальних проблем; взаємодіє з однокласниками / однокласницями для розв'язання групових завдань з навчальної проблеми відповідно до своєї ролі; встановлює самостійно /в групі взаємозв'язки між рельєфом,	

				тектонічними структурами, корисними копалинами, геологічною будовою території України;	
28		Комплексна підсумкова робота з теми «Рельєф, тектонічні структури та мінеральні ресурси» Гр. 1,2,3			
Тема 2. Клімат і кліматичні ресурси 5 год					
29		Загальні риси клімату України та кліматотвірні чинники, що його визначають. Сонячна радіація, її види та розподіл. Гр. 2	Дослідження - Виявлення за схемами (моделями) та розрахунками залежності розподілу сонячної радіації від географічної широти місцевості. Гр. 1 - Визначення висоти Сонця над горизонтом у різних частинах України в дні рівнодення, літнього та зимового сонцестояння. Гр. 1	називає і пояснює основні кліматотвірні чинники, кліматичні показники, типи клімату; <i>критично оцінює</i> наслідки забруднення атмосферного повітря для природи Землі	
30		Повітряні маси, що впливають на формування клімату України. Атмосферна циркуляція. Атмосферні фронти, циклони та антициклони. Гр. 3	Дослідження - Визначення положення України щодо кліматичних поясів та типів клімату. Гр. 2 - Вирішення навчальних завдань щодо з'ясування впливу на клімат ступеня наближення території до Океану та зростання континентальності клімату вглиб материка. Гр. 3 - Складання порівняльної характеристики циклональної та антициклональної погоди, пояснення причин відмінностей. Гр. 2	характеризує особливості розподілу сонячної енергії, напрямки руху атмосферних фронтів, циклонів та антициклонів; <i>критично оцінює</i> наслідки забруднення атмосферного повітря для природи Землі	

			Практичні роботи 8 - Аналіз рози вітрів за місяць. - Визначення вологості повітря та коефіцієнта зволоження за заданими показниками. Гр. 1		
31		Кліматичні показники, їхній розподіл, річний та сезонний хід в Україні. Кліматична карта. Регіональні відмінності клімату в Україні. Гр. 3	Дослідження - Визначення положення України щодо кліматичних поясів та типів клімату. Гр. 2 - Опис різних типів клімату в межах України за кліматичною картою та кліматичними діаграмами. Гр. 2 - Аналіз тематичних карт з метою з'ясування залежності кліматичних показників від характеру рельєфу та особливостей переміщення повітряних мас. Гр. 3 - Складання кліматичної діаграми для свого населеного пункту за наявними даними. Гр. 1 Практична робота 9 - Визначення причин відмінностей кліматичних показників різних регіонів України за аналізом кліматичної карти та кліматичних діаграм. Гр. 3	характеризує річний розподіл кліматичних показників у межах України; визначає за кліматичною картою особливості розподілу температури, повітря та опадів; порівнює самостійно / в групі особливості зволоження в різних частинах України, кліматичні умови своєї місцевості з іншими регіонами та їх вплив на сільське господарство за допомогою кліматичних карт; аналізує погодні особливості різних регіонів України з використанням інтернет-ресурсів;	

32		Вплив погодно-кліматичних умов на здоров'я та господарську діяльність людини. Несприятливі погодні явища. Кліматичні ресурси України. Гр. 3	Навчальні проєкти: - Використання кліматичних ресурсів у побуті та різних сферах економічної діяльності в Україні. Гр. 1 - Вплив погодних умов на самопочуття та здоров'я людини, погодно-кліматичних явищ на безпеку людини. Гр. 1 - Глобальні зміни клімату під впливом природних і антропогенних чинників. Гр. 2	<i>розрізняє</i> небезпечні погодні явища та їх наслідки <i>розуміє</i> наслідки впливу погодних умов на самопочуття та здоров'я людини; <i>виявляє пізнавальний інтерес</i> щодо можливості використання кліматичних ресурсів у по- буті та різних сферах господарської діяльності в Україні;	
33		Метеорологічна служба. Синоптична карта. Прогноз погоди. Охорона атмосферного повітря. Гр. 2	Спостереження Спостереження за характером погоди протягом року та за змінами клімату у своїй місцевості. Гр. 1 Дослідження - Прогнозування погоди за синоптичною картою. Гр. 2 Навчальні проєкти: - Прогнозування погоди за народними прикметами та порівняння з прогнозом з інтернет-джерел та ЗМІ. Гр. 2	<i>аналізує</i> погодні особливості різних регіонів України з використанням інтернет-ресурсів; <i>усвідомлює</i> значення прогнозу погоди для життєдіяльності людей;	
Тема 3. Води суходолу та водні ресурси 5 год					
34		Води суходолу України, їхній склад. Річки, їхня геологічна робота. Будова річкової долини. Кількісні показники річки: падіння, похил річища, витрати води, річний стік, твердий стік.	Спостереження Спостереження за характером течії та режимом місцевої річки, напрямами використанням людиною місцевих водойм. Гр. 1	<i>називає</i> складники вод суходолу в межах України; <i>пояснює</i> особливості живлення і водного режиму річок та озер;	

		Живлення та режим річок України. Гр. 3		визначає падіння річки та похил річища;	
45		Основні річкові системи України. Використання і екологічні проблеми річок. Гр. 2	Дослідження - Визначення за фізичною картою найбільших річок України та меж їхніх басейнів. Гр. 2 - Виявлення залежності між характером течії найбільших річок і рельєфом; живленням та режимом річки й кліматом за тематичними картами. Гр. 3 - Складання характеристики однієї з річок України з використанням тематичних карт. Гр. 3 Практичні роботи 10 Позначення на контурній карті найбільших річок. Обчислення кількісних показників найбільших річок України: падіння та похил річища. Гр. 1	знаходить на фізичній карті України найбільші річкові системи, озера, лимани, водосховища, канали; порівнює самостійно / в групі гідрографічні особливості водних об'єктів;	
36		Лимани. Озера, їхні типи за походженням улоговин. Гр. 3	Дослідження - Розподіл озер за походженням озерних улоговин, водним режимом, солоністю, розмірами. Гр. 2 Практичні роботи 11 Позначення на контурній карті найбільших річок, озер, водосховищ, каналів України. Гр. 1(2)	пояснює особливості живлення і водного режиму річок та озер; знаходить на фізичній карті України найбільші річкові системи, озера, лимани, водосховища, канали; порівнює самостійно / в групі гідрографічні особливості водних об'єктів;	

37		Болота, їхні типи й поширення. Значення і охорона боліт. Підземні води. Основні артезіанські басейни. Гр. 3		<i>порівнює</i> самотійно / в групі гідрографічні особливості водних об'єктів; <i>складає</i> самотійно / в групі перелік заходів щодо охорони водних ресурсів України; <i>оцінює</i> наявні водні ресурси своєї місцевості та їхній екологічний стан.	
38		Водні ресурси України, шляхи їх раціонального використання та охорони. Штучні водойми: канали, водосховища, ставки. Гр. 2	Навчальна екскурсія до місцевої водойми з метою дослідження її екологічного стану. Гр. 1 Практичні роботи 11 - Позначення на контурній карті найбільших річок, озер, водосховищ, каналів України. Гр. 1(2) Навчальні проєкти - Позитивні та негативні наслідки будівництва водосховищ. Гр. 3 - Чому неоднаково забезпечені різні території України водними ресурсами? Шляхи подолання регіонального водного дефіциту. Гр. 3	<i>знаходить</i> на фізичній карті України найбільші річкові системи, озера, лимани, водосховища, канали; <i>характеризує</i> водні об'єкти України, шляхи раціонального використання водних ресурсів; <i>аналізує</i> можливості використання водних ресурсів; <i>усвідомлює</i> необхідність раціонального використання води в побуті, заощадження витрат води в сім'ї; <i>висловлює судження</i> про вплив стану якості водних ресурсів на здоров'я людини під час обговорення в групі; <i>складає</i> самотійно / в групі перелік заходів щодо охорони водних ресурсів України; <i>оцінює</i> наявні водні ресурси своєї місцевості та їхній екологічний стан	
Тема 4. Ґрунти, рослинність та тваринний світ 4 год					
39		Чинники ґрунтоутворення. Ґрунтові горизонти. Закономірності поширення ґрунтів. Гр. 3	Дослідження - Роль різних чинників ґрунтоутворення у формуванні різних за якістю типів ґрунтів. Гр. 3 - Встановлення за картою ґрунтів закономірностей їхнього поширення на	<i>називає</i> основні чинники ґрунтоутворення та типи ґрунтів; <i>пояснює</i> умови ґрунтоутворення, особливості поширення ґрунтів; <i>усвідомлює</i> необхідність раціонального використання і охорони ґрунтів;	

			території України. Гр. 3 Визначення залежності напрямку сільськогосподарської діяльності від типу ґрунтів. Гр. 3		
40		Основні зональні типи ґрунтів України. Азональні типи ґрунти. Карта ґрунтів. Ґрунтові ресурси та земельний фонд України. Заходи з раціонального використання і охорони ґрунтів. Гр. 2	Дослідження - Складання таблиці за різними джерелами інформації «Основні зональні типи ґрунтів України». Гр. 2 - Оцінка ґрунтових ресурсів України на основі опрацювання інформації з різних джерел. Гр. 2 - Зіставлення карти природних зон з картою ґрунтів з метою з'ясування взаємозв'язків між рослинністю та ґрунтами. Гр. 3 Практична робота 12 Порівняльний аналіз різних типів та підтипів ґрунтів України. Гр. 3 Навчальні проєкти - Негативні зміни ґрунтів у результаті господарської діяльності людини. Гр. 2 - Як отримати найбільший прибуток з використання власної земельної ділянки. Гр. 1	<i>виявляє</i> самостійно / в групі закономірності поширення ґрунтів на рівнинній частині України та в горах на основі аналізу карти ґрунтів України; <i>аналізує</i> ґрунтові ресурси України на основі опрацювання інформації з різних джерел; <i>презентує</i> самостійно здобуту інформацію про особливості різних типів ґрунтів України у формі таблиці; <i>визначає</i> вплив родючості ґрунтів на сільськогосподарську діяльність; <i>усвідомлює</i> необхідність раціонального використання і охорони ґрунтів; <i>складає</i> та <i>обґрунтовує</i> перелік заходів з підвищення родючості та охорони ґрунтів своєї місцевості;	
41		Різноманітність рослинності України. Закономірності поширення рослинного покриву. Червона та Зелена книги	Спостереження Спостереження за характером рослинності своєї місцевості, її	<i>називає</i> видовий склад рослинності; <i>наводить приклади</i> рослинних угруповань, занесених до Зеленої	

		України. Рослинні ресурси, їх охорона й відтворення. Гр. 3	змінами під впливом людської діяльності. Гр. 1 Навчальні проєкти Використання деяких властивостей рослин для зміцнення та профілактики здоров'я людини. Гр. 2	книги України, ендемічних і зникаючих видів рослин. <i>характеризує</i> основні типи рослинного покриву; <i>виявляє пізнавальний інтерес</i> до рослин і тварин, що занесені до Червоної книги України; <i>аналізує</i> самостійно / в групі карти рослинності України для виявлення закономірностей поширення основних типів рослинності; <i>спостерігає</i> за змінами рослинності своєї місцевості; <i>критично оцінює</i> стан рослинних їхню роль у господарській діяльності людини; <i>обґрунтовує</i> необхідність збереження та відновлення рослинності в Україні; <i>усвідомлює</i> наслідки впливу людської діяльності на України та своєї місцевості.	
42		Різноманітність тваринного світу. Закономірності поширення тваринного світу в Україні. Вплив людини на тваринний світ. Тваринні ресурси України, заходи з їх відтворення й охорони. Гр. 3	Дослідження - Складання прогнозу зміни рослинності та тваринного світу при змінах інших компонентів природного комплексу. Гр. 3 - Наслідки впливу господарської діяльності людини на ґрунти, рослинність і тваринний світ своєї місцевості. Гр. 3	<i>називає</i> видовий склад тваринного світу; <i>наводить</i> акліматизації та реакліматизації тварин. <i>характеризує</i> фауністичний склад лісів, луків, степів, боліт, водойм; <i>виявляє пізнавальний інтерес</i> до рослин і тварин, що занесені до Червоної книги України; <i>аналізує</i> самостійно / в групі карти тваринного світу України для виявлення закономірностей поширення основних видів тварин; <i>спостерігає</i> за змінами тваринного світу своєї місцевості;	

				критично оцінює стан тваринних ресурсів, їхню роль у господарській діяльності людини; обґрунтовує необхідність збереження та відновлення тваринного світу в Україні; усвідомлює наслідки впливу людської діяльності тваринний світ України та своєї місцевості.	
43		Підсумкова комплексна робота з теми «Клімат і кліматичні ресурси. Води суходолу та водні ресурси. Ґрунти, рослинність та тваринний світ» Гр. 1,2,3			
Тема 5. Природні комплекси та природокористування 12 год					
44		Природний комплекс (ландшафт) як просторово-цілісна система. Гр. 2		називає чинники формування природних ландшафтів, природні країни, природні зони; пояснює на конкретних прикладах особливості взаємодії компонентів природи в ландшафті; аналізує карту ландшафтів, співвідношення природних та антропогенних ландшафтів у своїй місцевості;	
45		Районування природних комплексів України. Гр. 2		називає чинники формування природних ландшафтів, природні країни, природні зони; пояснює на конкретних прикладах особливості взаємодії компонентів природи в ландшафті; знаходить на фізичній карті України: природні зони, гірські країни, Чорне море, Азовське море; острови Зміїний, Джарилгач, півострови Кримський, Керченський, косу Арабатська Стрілка, Керченську протоку	

46		Природні зони України. Гр. 3	Дослідження - Визначення за тематичними картками особливостей розміщення природних зон України. Гр. 2 - Виявлення взаємозалежності між компонентами природи в межах природних зон на основі аналізу фізичної та тематичних карт окремих компонентів природи, схем зв'язків компонентів у природних комплексах. Гр. 3 - Складання характеристики природної зони місця проживання за типовим планом. Гр. 2 - Виявлення природних комплексів у світі, що мають схожість з аналогами в Україні. Гр. 1 Навчальні проекти - Екологічні проблеми природних зон або гірських природних країн в межах України, що пов'язані з основними видами господарської діяльності людини (<i>в групах</i>). Гр. 2	<i>характеризує</i> рівнинні лісові, лісостепові, степові ландшафти <i>прогнозує</i> наслідки впливу господарської діяльності людини на природні особливості ландшафтів; <i>висловлює</i> судження про природно-ресурсний потенціал природних комплексів;	
47		Урок практикум	Практичні роботи 13 Складання порівняльної характеристики природних комплексів України (на вибір). Гр. 3		

48		Гірські природні країни. Українські Карпати. Гр. 2	Навчальні проекти Екологічні проблеми природних зон або гірських природних країн в межах України, що пов'язані з основними видами господарської діяльності людини (<i>в групах</i>). Гр. 2	<i>характеризує</i> гірські ландшафти; <i>прогнозує</i> наслідки впливу господарської діяльності людини на природні особливості ландшафтів; <i>висловлює</i> судження про природно-ресурсний потенціал природних комплексів;	
49		Гірські природні країни. Кримські гори. Гр. 2		<i>характеризує</i> гірські ландшафти; <i>прогнозує</i> наслідки впливу господарської діяльності людини на природні особливості ландшафтів; <i>висловлює</i> судження про природно-ресурсний потенціал природних комплексів;	
50		Природні комплекси Чорного моря. Гр. 2		<i>характеризує</i> природні комплекси морів; <i>прогнозує</i> наслідки впливу господарської діяльності людини на природні особливості ландшафтів; <i>висловлює</i> судження про природно-ресурсний потенціал природних комплексів;	
51		Природні комплекси Азовського моря Гр. 2		<i>характеризує</i> природні комплекси морів; <i>прогнозує</i> наслідки впливу господарської діяльності людини на природні особливості ландшафтів; <i>висловлює</i> судження про природно-ресурсний потенціал природних комплексів;	
52		Природокористування, його види. Використання природно-ресурсного потенціалу України. Моніторинг. Гр. 1		<i>розробляє</i> самостійно / в групі відповідні проекти щодо моніторингу навколишнього середовища з використанням цифрових технологій і пристроїв;	

				аналізує самостійно / в групі природно-ресурсний потенціал у різних регіонах України, аспекти раціонального природо-користування, вплив екологічної ситуації на здоров'я населення; оцінює природно-ресурсний потенціал своєї місцевості для організації туристичної діяльності;	
53		Екологічні проблеми. Основні види забруднень довкілля в Україні. Типи екологічної ситуації та їхній вплив на життєдіяльність людей. Гр. 2	Дослідження Характеристика сучасної екологічної ситуації в різних регіонах України та у своїй місцевості. Гр. 1	розрізняє складники природно-ресурсного потенціалу України, види забруднень довкілля; характеризує сучасну екологічну ситуацію в Україні; критично оцінює переваги створення національної екологічної мережі, наслідки використання і охорони природних умов та природних ресурсів України; обстоює важливість впливу екологічної ситуації на здоров'я населення.	
54		Концепція сталого розвитку. Природокористування в Україні в умовах сталого розвитку. Природно-заповідний фонд України. Національна екологічна мережа. Гр. 2	Практичні робота 14 Позначення на контурній карті об'єктів природно-заповідного фонду України. Гр. 1(2) Спостереження Спостереження за станом довкілля та заходами щодо збереження сприятливого стану одного з об'єктів природно-заповідного фонду у своїй місцевості. Гр. 1 Навчальні проєкти - Сучасна мережа природоохоронних територій України та можливі перспективи її подальшого розширення. Гр. 2	ідентифікує об'єкти природно-заповідного фонду України; знаходить на географічних картах України біосферні заповідники, природні заповідники, національні природні парки; готує повідомлення про найвідоміші об'єкти природно-заповідного фонду України; презентує самостійно здобуту інформацію про природоохоронні території України з використанням цифрових технологій; визначає об'єкти природно-заповідного фонду своєї місцевості; дотримується правил безпеки та норм поведінки в природі;	

				усвідомлює необхідність дбайливого ставлення до навколишнього середовища як до потенційного джерела здоров'я, добробуту та безпеки людини; усвідомлює необхідність ініціативи створення розгалуженої системи природно-заповідних територій у межах своєї області;	
55		Підсумкова комплексна робота з теми «Природні комплекси та природокористування» Гр. 1,2,3			
Розділ IV. НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА СВІТУ 16 год					
Тема 1. Демографічні процеси 5 год					
56		Населення та демографічні процеси. Кількість населення у світі та Україні, її динаміка. Чинники, що впливають на кількість населення. Гр. 2	Дослідження Аналіз статистичних даних та графіків зміни чисельності населення Землі та України в часі, з'ясування чинників цих змін. Гр. 2	називає кількість населення світу та України; найбільші країни за кількістю населення; висловлює судження щодо значення демографічних процесів для забезпечення суспільного прогресу і покращення якості життя; показує на карті і називає регіони світу, країни, області в Україні з найбільшою і найменшою кількістю населення; відбирає та інтегрує самостійно / з допомогою вчителя / вчительки інформацію про населення світу й окремих країн, України та її областей, фіксує та узагальнює її; усвідомлює необхідність дотримання здорового способу життя та його вплив на репродуктивне здоров'я; критично оцінює явища дискримінації та гендерної нерівності в суспільстві; розуміє важливість знань про демографічні процеси для	

				соціально-економічного розвитку України та країн світу.	
57		Природний рух (відтворення) населення. Типи відтворення населення. Демографічна політика. Гр. 3	Дослідження - Складання порівняльної характеристики типів відтворення населення. Гр. 3 - Визначення та порівняння за статистичними даними природного приросту населення різних країн світу. Гр. 2 Навчальні проєкти - Чинники, що впливають на тривалість життя людини. Гр. 1 - Вплив здорового способу життя на репродуктивне здоров'я населення. Гр. 1 - Засудження різних видів дискримінації та гендерної нерівності в суспільстві. Гр. 2	<i>пояснює</i> демографічну ситуацію, що склалася в різних регіонах України; <i>визначає</i> самостійно / в групі показники народжуваності, смертності, природного й механічного руху, частки жінок і чоловіків, окремих вікових груп у структурі населення країни (регіону); <i>показує на карті і називає</i> регіони світу, країни, області в Україні з найбільшою і найменшою кількістю населення, природним приростом, країни з найчисленнішою українською діаспорою; <i>характеризує</i> демографічні показники населення України з використанням картографічних і статистичних матеріалів з різних джерел;	
58		Механічний рух (міграції) населення. Класифікація міграцій. Основні напрямки міграційних потоків у світі та Україні. Міграційна політика. Українська діаспора. Гр. 3	с. 1 Практичні работ 15 Обчислення показників народжуваності, смертності, природного та механічного приросту населення країни за статистичними даними. Гр. 1 Навчальні проєкти - Основні напрямки міграційних потоків на різних етапах історичного розвитку України. Гр.2	<i>визначає</i> самостійно / в групі показники народжуваності, смертності, природного й механічного руху, частки жінок і чоловіків, окремих вікових груп у структурі населення країни (регіону); <i>показує на карті і називає</i> регіони світу, країни, області в Україні з найбільшою і найменшою кількістю населення, природним приростом, країни з найчисленнішою українською діаспорою;	

59		Статеві-віковий склад населення світу й України. Статеві-вікові піраміди. Гр. 2	Дослідження - Порівнювання середньої тривалості життя чоловіків і жінок в Україні та країнах світу за статистичними даними. Гр. 2 Практичні роботи 16 Аналіз статеві-вікових пірамід окремих країн світу та України. Гр. 2 (3)	<i>аналізує</i> самостійно / в групі статеві-вікові піраміди України та країн світу; <i>визначає</i> самостійно / в групі показники народжуваності, смертності, природного й механічного руху, частки жінок і чоловіків, окремих вікових груп у структурі населення країни (регіону);	
Тема 2. Етнічний та релігійний склад населення 3 год					
60		Етнічні групи людей. Однонаціональні, двонаціональні та багатонаціональні країни. Мови народів світу. Найпоширеніші мовні сім'ї. Гр. 2	Спостереження - Спостереження (під час приватних поїздок або екскурсій) за мовними, культурними, побутовими особливостями населення різних регіонів України. Гр. 1 Дослідження - Визначення за схемою основних мовних сімей та мовних груп народів світу. Гр. 2	<i>називає</i> найпоширеніші мовні сім'ї, світові релігії; <i>розуміє і пояснює</i> поняття «раса», «нація», «етнос», «народ», «мовна сім'я» «світова релігія»; <i>показує на карті і називає</i> однонаціональні й багатонаціональні країни, райони розселення національних меншин в Україні, регіони домінування світових релігій; <i>усвідомлює</i> необхідність знань іноземної мови, культури інших народів для спілкування, розширення зав'язків, створення спільних проєктів;	
61		Національний склад населення України: особливості та регіональні відмінності. Українці – титульна нація країни. Етнографічні групи українців. Національні меншини та етнічні групи, основні райони їх розселення. Гр. 2	Дослідження - Аналіз національного складу населення України (за наявними статистичними даними) та окремих країн з різних регіонів світу. Гр. 2 Навчальні проєкти - Особливості побуту та культури етнографічних груп українців. Гр. 1	<i>розуміє і пояснює</i> поняття «раса», «нація», «етнос», «народ», «мовна сім'я» «світова релігія»; <i>характеризує</i> національний склад населення України за сукупністю картографічних і статистичних матеріалів з різних джерел; <i>порівнює</i> етнічний склад населення регіонів України <i>аналізує</i> самостійно / в групі інформацію про етнічний склад	

				населення України й окремих країн, релігійний склад населення світу, окремих країн, України з використанням різних джерел інформації;	
62		Релігія як явище культури. Світові та національні релігії. Держава і релігія. Найпоширеніші релігійні конфесії в Україні. Гр. 2	Спостереження - Спостереження за наявними культовими спорудами та їхнім станом у своїй місцевості. Гр. 1 Дослідження - Визначення сучасного релігійного складу населення України за наявними статистичними даними. Гр. 2 - Поширення світових та національних релігій у світі. Гр. 2 - Найпоширеніші релігійні конфесії в Україні. Гр. 2	<i>розуміє і пояснює</i> поняття «раса», «нація», «етнос», «народ», «мовна сім'я» «світова релігія»; <i>показує на карті і називає</i> однопонаціональні й багатонаціональні країни, райони розселення національних меншин в Україні, регіони домінування світових релігій; <i>аналізує</i> самотійно / в групі інформацію про етнічний склад населення України й окремих країн, релігійний склад населення світу, окремих країн, України з використанням різних джерел інформації; <i>характеризує</i> найпоширеніші релігійні конфесії в Україні; <i>обстоює</i> важливість толерантного ставлення до представників інших рас, національностей, релігійних громад.	
Тема 3. Розселення та зайнятість населення 8 год					
63		Розселення людей по планеті. Густота населення. Територіальні відмінності густоти населення у світі й Україні. Гр. 3	Дослідження - З'ясування чинників (природних, історичних, соціально-економічних), що впливають на розміщення населення. Гр. 3 - Пояснення впливу природних, демографічних та соціально-економічних чинників на територіальні	<i>називає і пояснює</i> територіальні відмінності густоти населення у світі й Україні; <i>показує на карті і називає</i> регіони світу, країни, області в Україні з найбільшою і найменшою густотою населення <i>характеризує</i> особливості розселення населення у світі й окремих країнах, Україні та окремих її областях з	

			відмінності густоти населення. Гр. 3	використанням різних джерел інформації; <i>усвідомлює</i> взаємозв'язок між густотою населення та геоекологічною ситуацією; <i>оцінює</i> та <i>пояснює</i> самостійно / з допомогою вчителя вплив природних, демографічних і соціально-економічних чинників на територіальні відмінності густоти населення;	
64		Міські та сільські населені пункти. Критерії їхнього розмежування в Україні та країнах світу. Класифікація міст за кількістю населення та функціями. Гр. 2	Спостереження Спостереження за особливостями міського та сільського способів життя. Гр. 1 Дослідження - Порівняння показників співвідношення міського та сільського населення в різних регіонах України та країнах світу за статистичними даними. Гр. 2 - Класифікація міст за різними ознаками. Гр. 2 Практична робота 17 Нанесення на контурну карту великих міст, міських агломерацій в Україні; прикладів «світових міст» у різних регіонах світу. Гр. 1(2) Навчальні проєкти - Сучасні проблеми сільських населених пунктів. Гр. 1 - Соціальні проблеми малих міст України. Гр. 1	<i>показує на карті</i> і називає в Україні з найбільшим і найменшим рівнем урбанізації, найбільші агломерації, світові міста, найбільші міста в Україні; <i>розрізняє</i> міські й сільські населені пункти, типи міст за людністю і функціями, місто, агломерація, мегаполіс і мегалополіс, темп і рівень урбанізації;	

65	Урбанізація як всесвітній процес. Міські агломерації. Мегаполіси. Світові міста. Відмінності в рівнях і темпах урбанізації в різних країнах світу. Субурбанізація. Рурбанізація. Джентрифікація. Хибна урбанізація. Урбанізаційні процеси в Україні. Гр. 3	Дослідження - даними щодо визначення та порівняння (самостійно / в групі) рівня та темпів урбанізації в Україні, світі. Гр. 3 Навчальні проєкти - Проблеми великих міст. Урбанізація – благо чи шкода для людства? Гр. 1 - Екологічні та соціальні проблеми густозаселених територій. Гр. 1	<i>оперує</i> поняттями «урбанізація», «субурбанізація», «агломерація», «мегаполіс», «мегаполіс» <i>розрізняє</i> міські й сільські населені пункти, типи міст за людністю і функціями, місто, агломерація, мегаполіс і мегалополіс, темп і рівень урбанізації; <i>показує на карті</i> і називає в Україні з найбільшим і найменшим рівнем урбанізації, найбільші агломерації, світові міста, найбільші міста в Україні, <i>визначає</i> і <i>порівнює</i> самостійно / в групі рівень і темпи урбанізації в Україні і світі;	
66	Трудові ресурси та економічно активне населення. Кількість і якість трудових ресурсів. Зайнятість населення у світі та Україні. Сфери економічної діяльності та зайнятість населення. Проблеми зайнятості. Гр. 3	Навчальні проєкти Проблеми зайнятості населення в Україні та сучасному світі. Гр. 3	<i>оперує</i> поняттями «трудові ресурси», «економічно активне населення», «зайнятість населення»; <i>показує на карті</i> області в Україні з найбільшою і найменшою кількістю трудових ресурсів; <i>характеризує</i> кількість і якість трудових ресурсів окремих країн та України; <i>порівнює структуру</i> зайнятості населення в окремих країнах й Україні; <i>визначає</i> самостійно / в групі причини та показники безробіття на основі аналізу різних джерел інформації; <i>усвідомлює</i> важливість знань про трудові ресурси й зайнятість населення для соціально- економічного розвитку країни.	
Розділ V. ПРИРОДА ТА НАСЕЛЕННЯ СВОГО КРАЮ 2 год				

67	Географічне положення рідного краю, його адміністративно-територіальний устрій. Особливості природних умов і ресурсів. Природокористування. Об'єкти природно-заповідного фонду. Гр. 2	Дослідження - Складання характеристики географічного положення рідного краю. Гр. 2 - Складання схеми «Адміністративно-територіальний устрій свого регіону». Гр. 1 - Складання характеристики рельєфу, геологічної будови, клімату, вод, ґрунтово-рослинного покриву, тваринного світу, ландшафтів за атласом своєї області. Гр. 3 Навчальні проєкти - Розроблення заходів щодо раціонального використання та охорони природних ресурсів і покращення умов життя населення свого краю. Гр. 3	<i>визначає</i> особливості географічного положення свого краю, його адміністративно-територіальний устрій; <i>пояснює</i> взаємозв'язки між природними компонентами, вплив природних умов і природних ресурсів на розселення населення в області та своїй місцевості; <i>характеризує</i> рельєф і геологічну будову, клімат, поверхневі й підземні води, ґрунтово-рослинний покрив, тваринний світ, ландшафти, населення адміністративної області своєї місцевості; <i>аналізує</i> самостійно / в групі стан використання природних ресурсів, екологічні наслідки природокористування; <i>висловлює судження</i> щодо заходів з метою раціонального використання та охорони природних ресурсів і покращення умов життя населення свого краю; <i>обговорює</i> потреби та можливості створення нових робочих місць у регіоні.	
68	Кількість та структура населення. Етнічний та релігійний склад. Розселення. Особливості зайнятості населення. Гр. 3	Дослідження Складання картодіаграми «Кількість та структура населення своєї області» за даними обласного управління статистики. Гр. 1 Навчальні проєкти Обговорення потреби та можливості створення нових підприємств (промислових, сільськогосподарських, сфери послуг) у своєму регіоні. Гр. 1		

69		Комплексна підсумкова робота з теми «Населення України та світу. Природа та населення свого краю» Гр. 1,2,3			
70		Повторення вивченого за рік			